

Владивосток: Дальнаука, 1999. – 176 с.

8. Леонов С.Н., Корсунский Б.Л. Региональная политика: ресурсный аспект / Отв. ред. П.А. Минакир. – Хабаровск: РИОТИП, 2003. – 192 с.

9. Луніна І., Фролова Н. Бюджетні доходи та податкові повноваження місцевих органів влади // Економіка України. – 2008. – №6. – С. 37-47.

10. Минакир П.А. Системные трансформации в экономике. – Владивосток: Дальнаука, 2001. – 535 с.

11. Плєскач В.Л., Желябовський Ю.Г. Сучасні підходи щодо фінансового регулювання механізму реалізації регіональних цільових програм // Фінанси України. – 2009. – №1. – С. 58-72.

12. Плєскач В.Л. Концептуальні підходи щодо створення інформаційно-аналітичної системи моніторингу доходів і видатків бюджетів регіонів // Фінанси України. – 2009. – №5. – С. 41-55.

13. Слухай С. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій: Монографія. – К.: АртЕк, 2002. – 288 с.

14. Сторонянська І.З. Регіони України: пошук моделі конвергентного розвитку: Монографія / І.З. Сторонянська; Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів: Арал, 2008. – 144 с.

15. Чужиков В. Модернізація регіональної політики в ЄС // Економіка України. – 2008. – №3. – С. 51-58.

16. Armstrong H., Taylor J. Regional Economics and Policy. – 3rd ed. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2000. – 448 p.

17. Blakely E.J., Bradshaw T.K. Planning Local Economic Development: Theory and Practice. – 3rd ed. – New York: Sage Publications, 2002. – 416 p.

18. Pike A., Rodriguez-Pose A., Tomaney J. Local and Regional Development. – London: Routledge, 2006. – 312 p.

19. Rowe J.E. Theories of Local Economic Development: Linking Theory to Practice. – London, Ashgate, 2009. – xxi, 288 p.

20. Stimson R.J., Stough R.R., Roberts B.H. Regional Economic Development: Analysis and Planning Strategy. – 2nd ed. – New York: Springer, 2006. – xvi, 452p.

УДК 369.011.4

А.А.Славкова,

Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана,

м. Київ

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСОВІ СТАНДАРТИ СУСПІЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ПРОЖИТКОВИЙ ТА “ГАРАНТОВАНИЙ” ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМИ

Стаття присвячена дослідженню прожиткового мінімуму як важливої соціальної, економічної та фінансової гарантії держави населенню. Визначено роль прожиткового мінімуму як індикатора рівня суспільного розвитку і фінансового важеля в управлінні суспільним розвитком. Досліджено співвідношення між поняттями “прожиткового мінімуму” та “гарантованого прожиткового мінімуму”.

Статья посвящена исследованию прожиточного минимума как важной социальной, экономической и финансовой гарантии государства населению. Определено роль прожиточного минимума как индикатора уровня общественного развития и финансового рычага в управлении общественным развитием. Исследовано соотношения между понятиями “прожиточного минимума” и “гарантированного прожиточного минимума”.

To the investigation of living minimum as an important social, economic and financial guarantee of the state for the population the article is devoted. The role of living minimum as an indicator of society development and as financial lever for society development is defined. An interrelation between terms of “living minimum” and “guaranteed living minimum” is investigated.

Ключові слова: добробут населення, прожитковий мінімум, суспільні блага, соціальний захист населення, гарантований прожитковий мінімум, мінімальна зарплата.

Повноцінне й адекватне забезпечення умов відтворення робочої сили – один з найважливіших пріоритетів соціальної політики держави, що спрямований на підтримку належної функціональної життєздатності населення (передумова високої працездатності, продуктивності праці тощо). Зазначене є вагомою конституційною підвалиною в сучасному демократично-цивілізованому суспільстві і в Україні в тому числі (ст. 23) [1].

Можливості забезпечення населення повноцінним обсягом суспільних благ залежать від рівня доходів громадян, який у відповідних ринкових умовах повинен бути рівнозначним рівню їх споживчої платоспроможності. Вказане стосується будь-яких видів доходів громадян для відповідних соціальних прошарків суспільства в країні, необхідних для їх пристойного існування – як для професійно зайнятого, економічно активного населення, так і для незайнятого у процесі суспільного відтворення, економічно неактивного населення. Тому Конституція України встановила, що: "Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму" (ст. 46) [1].

Аналогічна інтерпретація має місце у Європейській соціальній хартії, в якій більш ґрунтовно й детально розкриваються фінансово-економічні засади доходів населення в значно ширших масштабах. У будь-якому випадку, кожний громадянин має право на відповідне забезпечення своєї життєдіяльності [8]:

- ✓ працівники – "право на справедливу винагороду, яка забезпечить достатній життєвий рівень для них самих та їхніх сімей" (п. 4, ч. I);
- ✓ працівники і особи, які перебувають на їх утриманні – "право на соціальне забезпечення" (п. 12, ч. I);
- ✓ малозабезпечені громадяни й сім'ї – "право на соціальну та медичну допомогу" (п. 13, ч. I);
- ✓ особи похилого віку – "право на соціальний захист" (п. 23, ч. I);
- ✓ кожна, без винятку, людина – "право на захист від бідності та соціального відчуження" (п. 30, ч. I).

Насамперед державна політика доходів стосується економічно активного населення – професійно зайнятих громадян, чия праця повинна компенсуватися рівнозначною винагородою (для більшості зазвичай це – заробітна плата). Доходи економічно активного населення формуються, як правило, на ринку праці через узгодження пропорцій пропозиції робочої сили та попиту на неї. Якщо ринок неспроможний гарантувати працівникам пристойного рівня оплати праці, не нижчий за мінімальний обсяг споживання суспільних благ, тоді держава і повинна гарантувати щонайменше її мінімальну межу.

Таким чином, державний гарант мінімального добробуту населення – це прожитковий мінімум, що займає в системі фінансових інструментів держави

чільне місце, ставлячи за мету забезпечення мінімального суспільного достатку, без жодних винятків, всім громадянам. Прожитковий мінімум (subsistence) – це “рівень споживання, достатній для виживання та підтримки нормального стану здоров’я окремої людини чи сім’ї” [13, с. 473].

Механізм формування прожиткового мінімуму відбувається на ринку – у ринкових умовах та під впливом ринкових чинників, де й визначається обсяг мінімально необхідних суспільних благ для належної підтримки життєдіяльності громадян. І навіть більше того, реальна величина прожиткового мінімуму формується на ринку праці паралельно із формуванням доходів за продуктивну працю в економічно активного населення. Більша частина економічно активного населення здатна задовольнятися суспільними благами з допомогою доходів, отриманими у вигляді заробітної плати, яка повинна відповідати вартості праці, бути реально платоспроможною і забезпечувати повноцінне відтворення робочої сили. Інша частина суспільства – економічно неактивне населення – також потребує відповідного захисту та повноцінної фінансової підтримки.

Формування державних фондів коштів на цілі фінансового забезпечення соціального захисту населення реалізується через фіскальну систему. Отже, величина державних видатків на фінансове забезпечення соціального захисту населення повинна визначатися рівнем розвитку національної економіки та ситуацією на ринку праці. А ефективність державної фіскальної системи, зорієнтованої на частину фінансового забезпечення соціального захисту населення, обумовлюється реальним рівнем грошових доходів у більшості громадян. Звідси, на об’єктивних підставах, формується логічна взаємозалежність державного фінансового забезпечення соціального захисту населення: “доходи населення – державні фінансово-соціальні фонди – рівень фінансового забезпечення соціального захисту населення державою”.

Соціальні функції ринкової економіки адекватно визначають і соціальні функції держави. Лауреат Нобелівської премії Г.Мюрдаль до системи основних напрямів соціалізації фінансової діяльності держави відносив необхідність забезпечення для всіх членів суспільства доволі високого, прийняттого прожиткового мінімуму, а також надання матеріальної допомоги особам, які на об’єктивних засадах її потребують; а водночас – встановлення привілеїв для незаможних верств населення та вилучення привілеїв у громадян, які їх у дійсності нагально не вимагають. Це й насправді так, оскільки соціальна економіка є найголовнішою компонентою “держави добробуту”, яка повинна гарантувати, на погляд Г.Мюрдаля, ефективний та повноцінний соціальний захист населення в країні, максимально-необмежений, але й мінімально достатній в суспільстві, що забезпечується системою правових, економічних та соціальних, психологічних гарантій, однаковими умовами для поліпшення благоустрою населення за рахунок

індивідуального трудового внеску, економічної ініціативи та самостійного підприємництва для працездатного населення й створення належного рівня матеріального забезпечення для непрацездатних осіб [23].

Академік НАН України Е.Лібанова зазначає, що успішність результатів трансформаційних процесів залежить від "формування соціальної структури європейського зразка з численним середнім класом, відносно невеликим прошарком бідноти, що дістає необхідну суспільну підтримку, верствою багатих, поведінка яких не провокує соціальне напруження" [10]. Цим передбачається ефективне використання фіскальної системи як механізму перерозподілу суспільних доходів на основі врахування суспільних запитів.

Відповідність суспільним запитам у населення – найголовніша вимога до прожиткового мінімуму. Актуальним завданням в Україні є проблемність запровадження суспільно достатнього і значущого прожиткового мінімуму. В суспільстві необхідне практичне впровадження стандартів справедливої та адекватної винагороди за продуктивну працю для працюючого населення, а також втілення реальних гарантій достатнього забезпечення для економічно неактивного населення "на підставі критерію економічного і соціально вмонтованого достатнього прожиткового мінімуму" [9, с.404].

Функціональність прожиткового мінімуму – не автономна і самостійна, а реалізується комплексно разом з іншими соціальними, економічними та фінансовими гарантіями держави суспільству. Прожитковий мінімум, перш за все, перебуває в тісному зв'язку із мінімальною заробітною платою, що має пряме відношення до праці економічно активного населення [14, с.191]. Зазначена науково-практична проблематика, неодноразово досліджена, в тому числі і в авторських розробках, дозволила виявити низку гострих і кардинально протилежних протиріч, які не відповідають не тільки реальним сучасним потребам українського суспільства, але й світовим вимогам у контексті розбудови цивілізованої демократичної держави [15; 17].

Гарантії щодо забезпечення мінімального рівня достатку у населення – основне завдання державної фінансової політики. З цією метою держава визначає комплекс заходів та інструментів, покликаних хоча б відносно посприяти соціально-економічній стабілізації в країні, а заодно й компенсувати населенню мінімально необхідний рівень доходів. Вказана сфера фінансової державної діяльності реалізується через систему державних соціальних стандартів та гарантій населенню, з-поміж яких найголовнішим є прожитковий мінімум; його практичне застосування має місце фактично в усіх ринкових економічно розвинутих країнах світу.

Водночас разом із прожитковим мінімумом функціонує й така категорія, як гарантований прожитковий мінімум. Це надто специфічний інструмент держави, який, однак, дуже активно реалізується в системі суспільних відносин та у стратегіях державної політики соціально-економічного розвитку.

В системі державних соціальних стандартів та гарантій виділяється така категорія, як мінімальна заробітна плата – винагорода професійно зайнятій, економічно активній частині населення, розмір якої обчислюється на основі прожиткового мінімуму; це встановлений державою розмір доходу (заробітку), нижче якого не може здійснюватися оплата праці [6].

Таким чином, структуру державних соціальних, економічних і фінансових стандартів та гарантій, що відображають рівень забезпечення людини мінімальним обсягом суспільних благ для економічно активного населення, утворюють такі компоненти: прожитковий мінімум; мінімальна заробітна плата; гарантований прожитковий мінімум.

Всі перелічені елементи є мінімальними державними гарантіями для суспільства – окрім гарантованого прожиткового мінімуму. Так, державою офіційно встановлено, що для професійно зайнятого (економічно активного) населення дохід визначається на рівні мінімальної заробітної плати, яка не може бути нижчою за прожитковий мінімум. А сам прожитковий мінімум, відтак, є мінімальною величиною будь-якого доходу, насамперед для професійно незайнятого (економічно неактивного) населення. Тобто, прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата – це дві мінімальні гарантії держави суспільству, що повинні втілюватись у політиці доходів.

Отже, прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата – два основні соціально-економічні й фінансово-економічні державні стандарти суспільству у сфері політики доходів населення. Неузгодженість співвідношення між ними в сучасних умовах є актуальним і проблемним аспектом у реалізації державної політики доходів громадян. Як виявляється, доходи у населення (а особливо – у професійно незайнятого, економічно неактивного) можуть бути ще меншими.

Невідповідність офіційного прожиткового мінімуму реальним суспільним запитам населення – це ще півбіди. Важливіше, що з 2001 р. бюджетним законодавством України впроваджено й визначено надзвичайний, доволі специфічний, так званий “рівень забезпечення прожиткового мінімуму” (РЗПМ, або – гарантований прожитковий мінімум, ГПМ) – при цьому, не у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму, а як деяка окрема самостійна “автономна” величина. Так, рівень забезпечення прожиткового мінімуму водночас не є жодним “суспільним” стандартом – ні державним чи соціальним, ні базовим чи похідним. Будь-який національний нормативно-правовий або законодавчий акт не містить навіть дефініції “рівень забезпечення прожиткового мінімуму”, а тим більше – методики його обчислення.

Поняття “рівень забезпечення прожиткового мінімуму” запроваджено в 2000 р. з метою його застосування при визначенні розміру державної соціальної допомоги для різних категорій осіб (ст. 5) [3]. Водночас сама державна соціальна допомога та її розмір визначаються як різниця між

прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом; проте ця величина не може бути вищою за 75% прожиткового мінімуму для сім'ї.

Як зазначається, гарантований прожитковий мінімум – це “офіційно затверджений рівень мінімальної заробітної плати, пенсії, допомоги. Він не може бути нижчим за фізіологічний прожитковий мінімум і не може перевищувати вартісну величину мінімального споживчого бюджету” [12, с.92]. Вказані протиріччя є очевидними, адже мінімальними параметрами всіх доходів у суспільстві є прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата – з відповідністю для економічно активного й економічно неактивного населення.

Вказане визначення, навіть у випадку його прийнятності та визнання суспільної вагомості на рівні “державного соціального стандарту”, має низку недоліків та протиріч, потребуючи відповідного коректування. По-перше, жодний чинний національний нормативно-правовий акт не містить жодної найпримітивнішої обґрунтованості й аргументації сутності та змісту “рівня забезпечення прожиткового мінімуму”. По-друге, гарантований прожитковий мінімум – це ніякий не різновид доходів, а, в найкращому випадку, певна підстава для їх обчислення і нарахування. По-третє, гарантований прожитковий мінімум не є в реальному відображенні вимірником рівня мінімальної заробітної плати: наведені поняття не є тотожними, а натомість кардинально протилежними по своїй суті й за сферами практичного застосування; якщо ж так, тоді прожитковий мінімум взагалі втрачає свій змістовний сенс як базового державного соціально-економічного ліміту. По-четверте, рівень забезпечення прожиткового мінімуму не має безпосереднього відношення до мінімальної заробітної плати; він пов'язаний з нею тільки через прожитковий мінімум, виступаючи специфічною крайньою формою, що визначає його найнижчу величину (а остання, як така, може бути і взагалі нічим не обмежена).

Насамперед поняття “гарантованого прожиткового мінімуму” не міститься в найголовнішому нормативно-правовому акті, який визначає склад та структуру державних соціальних стандартів і гарантій [2]. За чинним національним законодавством, комплекс державних стандартів впроваджується з метою врегулювання соціальної сфери в суспільстві та встановлюється для “визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації” (ст. 2) [2]. Саме “на основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком, інших видів соціальних виплат і допомоги” (ст. 2) [2].

Більше того, цей фіктивно-формальний показник “рівня забезпечення прожиткового мінімуму” не повинен враховуватись при встановленні

основних державних гарантій населенню – мінімальної заробітної плати, мінімального розміру пенсії за віком, розмірів державної соціальної допомоги й інших соціальних виплат тощо. Крім цього, цей критерій не використовується при індексації доходів населення (для підтримки достатнього життєвого рівня у населення та купівельної спроможності їх грошових доходів в умовах зростання цін) та при забезпеченні пільгових умов задоволення потреб у товарах (послугах) для окремих категорій громадян, які потребують соціальної підтримки, а також при визначенні пільг щодо оплати житлово-комунальних, транспортних послуг і послуг зв'язку тощо.

Отже, прожитковий мінімум перебуває у тісному зв'язку з мінімальною заробітною платою та своїм "проаналогом", специфічним "квазімінімумом" – гарантованим прожитковим мінімумом (табл. 1).

Таблиця 1

*Динаміка прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати та рівня забезпечення прожиткового мінімуму (для працездатних осіб) в Україні в 2000-2009 рр.**

Рік	Показник								
	Прожитковий мінімум (ПМ) грн.	Мінімальна заробітна плата (МЗП)			Рівень забезпечення прожиткового мінімуму – гарантований прожитковий мінімум (РЗПМ) (для працездатних осіб)				
		грн.	Відхилення від ПМ		грн.	Відхилення			
			грн.	%		від ПМ		від МЗП	
						грн.	%	грн.	%
2000	270	90	-180	-66,7	—	—	—	—	—
2001	311	118	-193	-62,1	65	-246	-79,1	-53	-44,9
2002	342	165	-177	-51,8	80	-262	-76,6	-85	-51,5
2003	342	205	-137	-40,1	80	-262	-76,6	-125	-61,0
2004	362	237	-125	-34,5	85	-277	-76,5	-152	-64,1
2005	423	332	-91	-21,5	100	-323	-76,4	-232	-69,9
2006	472	400	-72	-15,3	110	-362	-76,7	-290	-72,5
2007	532	460	-72	-13,5	121	-411	-77,3	-339	-73,7
2008	592	515	-77	-13,0	133	-459	-77,5	-382	-74,2
2009	669	605	-64	-9,6	133	-536	-80,1	-472	-78,0

* На основі даних Законів України "Про державний бюджет України" на початок відповідного року

Така ситуація може засвідчувати тільки одне: абсолютна байдужість держави у фінансовому забезпеченні суспільства. Сама по собі неадекватна величина прожиткового мінімуму щодо споживчих (хоча б на фізіологічному рівні) потреб населення не є суспільно придатною. При цьому в системі державних стандартів рівень прожиткового мінімуму є найвищим. У розрізі соціальних та демографічних груп населення в країні прожитковий мінімум у кожному другому випадку є ще меншим: найвищий рівень притаманний для дітей віком від 6-18 років – 701 грн. та працездатним особам – 669 грн.; найнижча межа встановлена для осіб, які втратили працездатність – навіть

не 500 грн. та для дітей віком до 6 років – майже 560 грн. Хоч загальновідомо, що утримання і забезпечення дітей в сучасних умовах – найдорожче в суспільстві.

Більш ніж сумнівно що людина зможе прожити на будь-яку суму коштів із зазначених. Однак це не завершальна мінімальна поділлка доходів громадян. Рівень забезпечення прожиткового мінімуму є ще нижчим за рівень самого прожиткового мінімуму за всіма соціально-демографічними групами населення – для працездатних осіб він взагалі є найменшим, складаючи всього 133 грн. Логічно виникає питання: невже це та сума доходу, що отримує професійно зайнята особа за виконану працю. Оскільки державою офіційно гарантований прожитковий мінімум у правовому світлі ніде не визначається, тоді що ж це за “ліміт” доходу і взагалі незрозуміло, що саме він гарантує, адже різниця між ним і прожитковим мінімумом становить більш ніж п’ять разів. Дещо більшою є величина гарантованого прожиткового мінімуму для економічно неактивного населення, особливо – для дітей (табл. 2).

Таблиця 2

*Динаміка рівня забезпечення прожиткового мінімуму (гарантованого прожиткового мінімуму) в Україні за соціальними та демографічними групами в 2000-2009 рр.**

грн.

Категорія осіб	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Діти до 6 років	—	65	80	80	80	—	—	—	—	278,5
Діти від 6 до 18 років	—	65	80	80	80	—	—	—	—	350,5
Працездатні особи	—	65	80	80	80	85 (100)	110	121	133	133
Особи, які втратили працездатність	—	65	80	80	110	120 (140)	155	170,5	187,5	187,5
Інваліди	—	65	80	80	115	130 (150)	165	181,5	200	200

* На основі даних Законів України “Про державний бюджет України” на відповідний рік

Отже, величина рівня забезпечення прожиткового мінімуму є набагато нижчою від самого прожиткового мінімуму, чим цілком нівелює його суспільне призначення як базового державного соціального стандарту. Прожитковий мінімум забезпечує встановлення адресної соціальної допомоги для малозабезпечених сімей – допомога відображає собою розмір доплати, що дає можливість забезпечити прожитковий мінімум [3]. Натомість прожитковий мінімум абсолютно не використовується з метою встановлення рівнів мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, пільгових пенсій та допомоги.

Парадоксальність ситуації виявляється через таке протиріччя: безглуздо здійснювати формальний, і без того нереальний та життєво непридатний

розрахунок прожиткового мінімуму, а заодно щорічно ухвалювати прожитковий мінімум, коли його практичне застосування "для загальної оцінки рівня життя в Україні" та "з метою визначення розмірів державних соціальних гарантій" є неможливим, не маючи жодного сенсу. Адже всі державні соціальні стандарти повинні розроблятися на основі саме прожиткового мінімуму [2].

Насамперед це має пряме відношення до заробітної плати як головного різновиду доходів у більшій частини населення. Офіційно в узаконеній формі в Україні встановлено, що мінімальна заробітна плата повинна бути не нижчою за рівень прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Однак упродовж всього часу існування в Україні різноманітних соціально-економічних гарантій (стандартів, лімітів) її величина ще жодного разу не була навіть прирівняною до розміру прожиткового мінімуму. Безумовно, протягом 2000-2009 рр. ступінь розбіжності між мінімальною заробітною платою і прожитковим мінімумом постійно зменшувався: з 180 грн. (майже 67%) в 2000 р. до 64 грн. (трохи менше 10%) в 2009 р. Проте слід нагадати, що саме в 2009р. розміри мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму повинні були принаймні зрівнятись, що відповідало б сучасним світовим цивілізовано прийнятним вимогам та лімітам мінімального соціально-економічного забезпечення в суспільстві. Так, у 2009р. величина номінального прожиткового мінімуму для працездатних осіб повинна була зрости до 770 грн., а відповідно – й мінімальна заробітна плата. Цього не тільки не відбулося, але й варто зазначити, що ще в 2007 р. вартість мінімального реального споживчого кошика була майже вдвічі більшою, тоді як розміри прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати становили відповідно 532 грн. і 460 грн. – тобто, з різницею більш ніж в 2,5 рази. Таким чином, наміри створення адекватного соціально-економічному середовищу умов і засобів суспільного забезпечення, ініційовані ще наприкінці 2006р., як завжди обійшли українське населення стороною. Доки в Україні існуватиме така ганебна ситуація у сфері суспільного забезпечення за рахунок державних соціально-економічних стандартів (гарантій, лімітів тощо), доти й злиденно існуватиме більша частина населення. Очевидно, що на офіційно встановлену мінімальну заробітну плату прожити просто нереально: якщо станом на 1.01.2007р. прожитковий мінімум для працездатної особи становить всього 669 грн., а мінімальна заробітна плата складає аж 605 грн., тоді й різницю в 64 грн. доводиться заробляти в іншому місці та іншим шляхом.

Отже: 1) співвідношення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму засвідчує факт офіційного визнання державою тієї обставини, що працездатне населення не забезпечує життєво необхідні потреби на рівні заробітної плати; 2) співвідношення прожиткового мінімуму і гарантованого прожиткового мінімуму підтверджує гіпотезу щодо критичного рівня бідності

в Україні. Все це обумовлює формулювання положення, що система державних соціальних стандартів є взаємосуперечливою й неадекватною сучасності. Рівень забезпечення прожиткового мінімуму є антисоціальним. А прожитковий мінімум є, відтак, тимчасовим орієнтиром та фінансовим важелем у реалізації пріоритетів соціально-економічної політики держави, оскільки першочергово запланована орієнтація на мінімально прийнятні обсяги споживання суспільних благ населенням не забезпечує повноцінного відтворення "людини".

Щорічні розрахунки прожиткового мінімуму не враховують прогнозу динаміку зростання макропоказників у вітчизняній економіці, не завжди зважаючи на збільшення індексу споживчих цін та темпи інфляції. Мають місце два різновиди споживчого кошика: офіційний (державний) та фактичний, що відображає реальний споживчий мінімум. За підрахунками, ще в 2007р. реальна мінімальна вартість споживчого кошика в Україні становила щонайменше 1250 грн.

На сьогодні, враховуючи зростання вартості суспільних благ та декількаразове підвищення споживчих цін в 2008 р. (зокрема, внаслідок інфляційних процесів й економічної кризи в другій половині року), а також збільшення цін вже на початку 2009 р., реальний прожитковий мінімум сягає поділки на рівні, не меншому за 1500 грн. (а беручи до уваги не офіційні, а реальні темпи інфляції, цей показник буде ще вищим). Враховуючи, що, згідно з Європейською соціальною хартією, величина мінімальної заробітної плати повинна становити не менше, ніж 2,5 розміру прожиткового мінімуму, реальна величина мінімальної заробітної плати в Україні повинна складати щонайменше 3,5 тис.грн. Натомість розмір мінімальної заробітної плати в Україні є нижчим за прожитковий мінімум. Безперечно, що Україна ратифікувати цей документ не поспішає... А шкода, адже й без того подорожчання життя на рівні споживчого попиту триває, поглиблюється проблематика щодо працевлаштування й зайнятості, а жодні доходи населення не підвищуються.

Для працездатного, професійно зайнятого та економічно активного населення політика доходів має одні особливості; для економічно неактивного населення притаманна інші специфіка. Так, мінімальний розмір пенсії встановлено на рівні прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб, що становить всього 498 грн. Тобто особи пенсійного віку є найменш забезпеченою категорією населення, для якої гарантований прожитковий мінімум складає лише 187,5 грн. Інша річ – стипендії, величина яких може становити 1160 грн. (для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки). В будь-якому випадку, ця величина є вищою за рівень прожиткового мінімуму для працездатних осіб більш, ніж в 1,7 разів і в 1,9 разів порівняно з мінімальною заробітною платою.

Тому існує нагальна потреба щодо кардинального реформування системи

державних стандартів, зміни ідеології використання прожиткового мінімуму як базового соціального стандарту – основної економічної категорії та вагомого фінансового важеля. Це потребує переорієнтації державної політики доходів населення та переакцентування пріоритетів соціально-економічної політики, а також – зміни домінант у фінансовій політиці держави через істотне посилення регулятивної функції інструментів фіскального механізму. Втілення цих позицій сприятиме підвищенню суспільної значущості доходів населення, відповідаючи критеріям фіскальної та споживчої платоспроможності [16].

Проведене дослідження дозволяє сформулювати кілька таких основних положень та пропозицій:

✓ в Україні одночасно існують номінальний та гарантований прожитковий мінімуми, проте реальний – не має свого практичного втілення;

✓ номінальний прожитковий мінімум в Україні переважно використовується як “технічний” норматив для визначення розміру різних соціальних виплат (й то частково), не виконуючи свого первинного суспільного призначення;

✓ у бюджетному механізмі рівень забезпечення прожиткового мінімуму вже упродовж майже 10 років свого “існування” залишається «поза законом», явно набувши статусу “безкомпромисного антиконституційного поняття” й, водночас, соціального інструменту в практичному використанні;

✓ Державний бюджет України іменувати “соціально спрямованим” видається складним завданням, оскільки прожитковий мінімум не гарантується в ньому навіть на 20%. Це означає, щонайменше, видавати бажане за дійсне;

✓ необхідно припинити діючу систему використання “неузаконеного” та неформально “основного державного соціально-економічного нормативу” – “рівня забезпечення прожиткового мінімуму”. По-перше, цей суспільний “стандарт-гарантія” підриває конституційний порядок у державі, відверто ігноруючи і відкрито допускаючи безпосередні порушення конституційних прав населення. По-друге, рівень забезпечення прожиткового мінімуму нівелює суспільне призначення прожиткового мінімуму – як за його змістовністю, так і за ієрархічністю в системі державних стандартів. Вказана позиція дозволить вирішити складне завдання щодо застосування прожиткового мінімуму як базової основи з метою встановлення розмірів інших різноманітних соціальних виплат;

✓ суспільству потрібен не “забезпечений” чи “гарантований”, а очевидно реальний, збалансований, економічно обґрунтований, соціально спрямований та фінансово достатній прожитковий мінімум, закладений в основу мінімальної заробітної плати;

✓ пропонується: (1) встановити єдиний стандарт прожиткового мінімуму на реальному рівні для всіх соціально-демографічних груп населення; (2)

мінімальним доходом для зайнятого населення повинен постати європейський стандарт мінімальної заробітної плати; (3) при встановленні пенсій, виплат по безробіттю тощо базовою величиною їх розрахунку має бути реальний прожитковий мінімум з одночасним впровадженням механізму оподаткування таких категорій доходів на зразок світового досвіду фіскального адміністрування особистих доходів громадян.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – К.: Парламентське вид-во, 1996. – 50 с.
2. Закон України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" №2017-III від 5.10.2000р.
3. Закон України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" №1768-III від 1.06.2000р.
4. Закон України "Про межу малозабезпеченості" №190/94-ВР від 4.10.1994р.
5. Закон України "Про мінімальний споживчий бюджет" №1284-XII від 3.07.1991р.
6. Закон України "Про прожитковий мінімум" №966-XIV від 15.07.1999р.
7. Гордей О.Д. Вплив фінансових важелів на рівень життя населення // Фінанси України. – 2008. – №7. – С. 78-83.
8. Европейская социальная хартия (пересмотренная). Страсбург, 3 мая 1996 г. Основные правовые акты Совета Европы // Труд за рубежом. – 2000. – №3. – С.121–157.
9. Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації / Монографія. – К.: «Видавничий центр «ДрУк», 1998. – 447 с.
10. Лібанова Е. Ціннісні орієнтації та соціальні реалії українського суспільства // Економіка України. – 2008. – №10. – С. 120-136.
11. Никифорова А.А. Рынок труда: занятость и безработица. – М.: Международные отношения, 1991. – 184 с.
12. Основи економічної теорії: Підручник / Ред. Ю.В. Ніколенко. – 3-тє вид. – К.: ЦУЛ, 2003. – 540 с.
13. Рынок труда и социальная политика в Центральной и Восточной Европе. Переходный период и дальнейшее развитие. Пер. с англ. – М.: ИКЦ «ДИС», 1997. – С. 496.
14. Свєрдан М. Проблеми податкової політики і реформування податкової системи України // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – 2003. – №2. – С. 184-193.
15. Славкова А.А. Доходи громадян як об'єкт особистого прибуткового оподаткування // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірник наукових праць. Вип. 1 (10): Економічні науки. – Чернівці, 2008. – С. 205-217.
16. Славкова А.А. Концепція "фіскальної платоспроможності" в механізмі оподаткування доходів населення // Україна у світовому економічному просторі: шляхи подолання кризи (економіка, фінанси та право). Збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців 27 березня 2009 року. – К.: УДУФМТ, 2009. – С. 106-108.
17. Славкова А.А. Податкове навантаження на доходи громадян як об'єкт фіскального адміністрування // Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2008. – Випуск 10. – Ч.1. – С. 206-213.
18. Myrdal G. Monetary Equilibrium. – Harvard: University Press, 1939. – 214 p.